

Preek, gehouden op Oudjaar 2023, in de Kloosterkerk

Lezen: Genesis 12: 1 – 3; Hebreëën 11: 1, 8, 9, 10, 13-16. Mattheüs 5: 43-47

Van professor Van der Leeuw, hij was theoloog en ooit minister van onderwijs na de oorlog, wordt verteld dat hij op een dag op een terras in Amsterdam achter twee dames zat, die met elkaar zaten te praten, van wie de een tegen de ander verzuchtte: ‘Waar dat toch heen moet...!’ Waarop de hoogleraar zich naar voren boog en die dame vroeg: ‘Mevrouw, wie heeft u gezegd dat het ergens heen moet?’

Ja, waar hebben wij dat besef vandaan dat het met deze wereld ergens héén zou moeten? Dat is ons - dat kan, lijkt me, niet anders – onze westerse cultuur al eeuwen lang met de bijbel meegegeven. In de bijbel gaat het altijd ergens heen, naar de bliksem of naar wat Jezus noemde ‘het koninkrijk van God’.

U moet eens opletten hoezeer de bijbel vol zit met reisverhalen. De schrijver van de Hebreëënbrief vertelt, sprekend over Abraham, - we lazen het daarstraks - hoe God hem opriep om weg te trekken uit Babel, die stad die de mensen hadden gebouwd uit angst, om die wijde wereld maar niet in te hoeven. God had ze gevraagd zich over de gehele aarde te verspreiden en die mooi te maken. Maar de mensen bouwen in plaats daarvan een stad, met zware, dikke muren, iets om zich achter te verschansen. En niet tevoorschijn te hoven komen. Al zorgde God die dat allemaal had aangezien er natuurlijk wel voor dat die stad, met ook nog een krankzinnige toren tot in de hemel, nooit afkwam.

Maar Abraham verstond die stem, en hij vertrok met zijn familie uit die stad. ‘Hij vertrok’, staat er dan, ‘zonder te weten waar hij komen zou.’ Maar hij bleef die stem volgen, want, zegt een paar eeuwen later de schrijver van de Hebreëënbrief: ‘Abraham woonde in tenten, omdat’, staat er, ‘hij een stad verwachtte met fundamenten, waarvan Góð de ontwerper en bouwmeester zou zijn’. Alsof Abraham dacht: we houden het voorlopig nog maar op

tenten, want ik bouw zo'n stad, ik bouw mijn leven nog maar op één fundament, namelijk op het leven zoals God het bedoeld heeft. Naar zo'n menselijke, humane, door God gezegende mensensamenleving zag hij uit.

En nu is het vandaag het einde van dit jaar. En wát een jaar. Het kan moeilijk anders of wij denken, vandaag ook terug aan wat er in de wereld ons met zorg en ontzetting vervult. Wij denken aan de onbarmhartige vernietiging waaraan het volk van Oekraïne blootstaat, en de moed waarmee zij zich verzetten, tegen alle voortdurende beschietingen en vernietiging in. En wie kan zich losmaken van de onverwachte aanval die het huidige Israël heeft moeten ondergaan van een Palestijnse verzetsbeweging, die van haar kant de jarenlange bezetting van hun land niet langer nam, en doorvecht tegen het onbarmhartige, extreme geweld dat Israël nu uitoefent en van plan is voort te zetten, tegen een groeiende kritiek van de meerderheid van de wereld in? Ooit zei Hammerskjöld, een van de eerste secretarissen-generaal van de Verenigde Naties: 'Wij kunnen als politici geen hemel op aarde maken. Wij kunnen alleen proberen ervoor te zorgen dat het hier geen hel wordt.'

Maar een aantal volken op aarde leven op het ogenblik in een hel. De hel gemeente, waartoe mensen na hun dood bij een laatste oordeel veroordeeld zouden kunnen worden, die hel bestaat niet. Die vinden we hier op aarde. Ik denk ook niet dat velen van ons nog in een soort laatste oordeel gelóven. Wij volkeren zelf zijn het die elkaar voortdurend een pijnlijk, hels lijden aandoen. Maar het menselijk leven in Oekraïne, in Israël en Gaza, in Soedan, Iran, Afghanistan en vult u maar in, kan niet bedoeld zijn om er een hel van te maken.

Laat mij u een merkwaardig verhaal mogen vertellen dat u vindt in het bijbelboek Koningen II. Het is oorlog tussen de koning van Aram, en de koning van Noord-Israël, dat zich na de scheiding met het zuidelijke Judea, Israël is blijven noemen, met als hoofdstad Samaria. Maar dit Israël heeft een geheim wapen en dat is de

profeet Elisa. Die profeet ziet in zijn geest steeds waar het leger van Aram zich ophoudt en geeft dat voortdurend aan zijn koning door. De koning van Aram begrijpt er niets van, want wáárheen hij ook optrekt, altijd vindt hij daar weer het leger van Israël tegenover zich, zodat hij zich zelfs gaat afvragen of er onder zijn legeraanvoerders soms een verrader schuilt, die hun positie telkens aan de vijand doorgeeft. Geen sprake van, zeggen zijn generaals, maar dat volk heeft een profeet, en die weet precies wat wij doen. Zelfs wat u in uw slaapkamer fluistert, hij hoort het. Maar als u zou willen weten waar die man zit, die zit in Dothan. En u begrijpt, de koning beveelt onmiddellijk zijn leger op te trekken naar Dothan om die profeet gevangen te nemen.

En zo ziet vroeg in de morgen een van Elisa's dienaren tot zijn verbijstering dat de stad omsingeld is door een leger van paarden en strijdwagens en hij ziet: het zijn die van Aram, en ijlings waarschuwt hij de profeet. Maar Elisa stelt hem gerust. En als de profeet dan het vijandelijke leger de stad ziet binnentrekken heft hij zijn handen ten hemel, en hij bidt 'O Heer, sla dit volk met blindheid.' En aldus werden al die Aramese mannen met blindheid geslagen.

'Wie zoeken jullie?', vraagt Elisa aan die soldaten, die niet weten wat hen overkomt. 'Wij zoeken een profeet, Elisa.' 'Dan zijn jullie verkeerd', zegt Elisa, 'die zit in Dothan'. 'Maar dit is toch Dothan?' 'Nee, dan zijn jullie het spoor bijster, maar ik breng jullie wel naar de man die jullie zoeken.' En zo gaat Elisa op weg met die hele stoet blinde krijgslieden achter zich aan. En dan brengt Elisa ze naar de hoofdstad van Israël, Samaria. Daar, in het hart van de stad, voor het paleis van Israëls koning houdt hij stil. Daarop bidt Elisa of God die hulpeloze mannen weer wil doen zien. En dan zien zij tot hun ontzetting dat zij zich bevinden in het hart van de hoofdstad van Israël, in Samaria!

De kóning van Israël, dat begrijpt u, is opgetogen en zegt dan tegen Elisa: 'Zal ik ze neerslaan, mijn vader? Zal ik ze neerslaan?' 'Nee, zegt Elisa dan, dat zult u niet. Doet u dat wel meer Majesteit, krijgsgevangenen doodslaan? Dat doen wij toch niet? Weet u wat u

moet doen? Zet ze brood voor, dat ze kunnen eten, en water, dat ze kunnen drinken. En laat ze dan gaan, terug naar hun koning. ‘

Daarop liet de koning van Israël een grote maaltijd voor al die mannen aanrichten, en toen ze hadden gegeten en gedronken, liet hij hen vertrekken. Dus óók met al hun paarden en strijdagens! En zij gingen terug naar hun land. ‘Sindsdien’, staat er dan veelzeggend, ‘kwamen de benden van Aram niet meer in het land van Israël.’

Nu zult u misschien zeggen, dat is een mooi verhaal, maar zo gaat het in de werkelijkheid niet. Dit is pure utopie. Maar wij kunnen er niet omheen, gemeente, dat dit verhaal in de bijbel staat. En dat betekent dat het ooit door iemand geschreven is, die in een tijd dat het Noordelijk Israël telkens opnieuw in oorlogen verwickeld raakte, het nodig vond dit verhaal te schrijven. En waarom? Wat denkt u? Zou het niet zijn omdat die oorlogen toen en nu altijd maar weer de levens van hun jonge zonen vroegen of ze voor hun leven verminkten? Mensenlevens, niet alleen van hen zelf, maar even goed van de vijand? En omdat de schrijver weet dat daar nooit echt een eind aan komt, omdat geweld altijd opnieuw geweld uitlokt. En er is niemand, die daar geheel onschuldig uitkomt. En daarom schrijft een ons verder onbekende auteur dit verhaal.

Zeker, het is een absurd verhaal. Maar wat is absurder, ons verhaal van vanmorgen dat een ander antwoord zoekt dan dat van nog meer geweld, een ontwapenend antwoord - of dat wat zich daar in en rond de Gazastrook en in Oekraïne voltrekt? Oorlogen waarbij dankzij steeds modernere wapens, de bevolking zelf omkomt, waarbij hun huizen worden verwoest, zodat zij wel op weg móeten, met alle gevaar van dien?

En nu is het kerstmis geweest, en wij vierden de geboorte van Jezus. Die man die zijn volk leerde kwaad niet met kwaad te vergelden, en als je in je gezicht geslagen wordt niet terug te slaan maar nog liever je andere wang aan te bieden. Heb, zo leerde ooit Mozes, uw naaste lief, die niet anders is dan u zelf! En Jezus neemt dat over, en

hij breidt dat liefhebben ook uit tot de vijand. Maar wie kan dat, om te beginnen in het gewone, dagelijks leven? Je vijand liefhebben? Dat wil zeggen: in je tegenstander de mens blijven zien die hij is? Je houding niet laten dicteren door het gedrag van die ander, maar te durven handelen vanuit een eigen vrijheid, om te voorkomen dat je elkaar in het leven voortdurend gevangen houdt? En toch is dat voor Jezus de enige weg naar vrede. 'Is het', zegt hij, 'een verdienste als je alleen diegene liefhebt die jou liefheeft? Als je alleen je broeders en zusters vriendelijk bejegent, wat voor uitzonderlijks doe je dan? Of, in een eerdere vertaling: waarin doe je dan 'meer dan het gewone'?

En dan begrijpen wij ook waarom Lucas, schrijvende over Jezus, zo'n vijftig jaar na diens dood, deze uitzonderlijke mens in zijn gelovige fantasie geboren laat worden in een stál, 'omdat', schrijft hij 'omdat er voor hen geen plaats was in de herberg'.

Voor dít kind, dit menszijn, wil Lucas daarmee zeggen, is er binnen mijn volk, ja binnen onze wereld, in wezen geen plaats. Ou topos, schrijft hij, met een grieks woord, geen plaats. Daarmee tekent Lucas in Jezus' geboorteverhaal het leven van de man die, alsof hij zich in Gods plaats stelde, van godswege mensen hun zonden vergaf en waar hij kon mensen genas, zodat zij weer verder konden. Of met de woorden uit de cantate die wij straks zullen horen: 'Hij heeft je zonden vergeven, hij geneest je van je grote zwakheid, hij redt je arme leven...' Die innerlijke vrijheid waarmee Jezus zijn volk hun bijbel uitlegde leidde tot botsingen met het leergezag van zijn dagen, zodat hij zijn leven niet langer zeker was, en regelmatig moest vluchten. 'Vossen hebben nog een hol', zei Jezus een keer, 'en vogels een nest. Maar ik heb geen plaats om mijn hoofd neer te leggen...'

Dat 'geen plaats' van Jezus, moet Lucas getroffen hebben, want hij verwerkt die twee woorden in diens geboorteverhaal. Geen plaats. Ou topos. Wij kennen die woorden nog in het woord 'Utopia'. In ons spraakgebruik betekent het zoiets als 'een illusie', een schone maar onhaalbare werkelijkheid. Maar oorspronkelijk was een

'utopie' een positief begrip, een beschrijving van een wereld, die men zich dróómt, een wereld die nog niet bestaat, waar nog 'geen plaats' voor is. Maar waar het wel héén moet; wil deze huidige wereld tenminste toekomst hebben.

Gemeente, wij mogen onze visioenen niet opgeven. Want met het geloof daarin staat of valt onze toekomst. Het gaat erom waar wij op hopen, waarop wij ons willen instellen, waar wij in ons leven aan willen wérken. 'Waar het visioen ontbreekt', zo luidt een regel uit het bijbelse spreukenboek, 'waar het visioen ontbreekt, daar verwildert het volk.' Dat wordt dan als een teugelloos paard, het weet niet meer waar het heen moet. Als het visioen ontbreekt verwildert het volk...'Als dat visioen tenminste in de geest van Gód is. In de geest van de God van Abraham en Mozes en van Jezus. Anders rust er geen zegen op, dan houdt het geen stand.

Maar nu is het verrassende, het bevrijdende en troostende, dat het visioen telkens, dwars door alle weerstand heen, zichzelf een plaats máákt. De menselijke geschiedenis is één aaneenschakeling van tot werkelijkheid geworden visioenen. Allerlei verworvenheden die wij steeds belangrijker gaan vinden - de gelijkwaardigheid van mensen met een verschillende huidskleur, de gelijkwaardigheid van man en vrouw; de volstreekte gelijkwaardigheid van mensen met een verschillende seksuele geaardheid, de universele verklaring van de rechten van de mens, ooit waren ze nog enkel visioen. Ooit is er heftig om gestreden, en werden de pioniers uitgelachen. 'Niet realistisch', zei men dan. En er zijn nog veel landen waar men daar ook zo over denkt. Maar het visioen is niet onrealistisch, het is integendeel gegrond op ervaring en daarbij verworven inzicht. Het grijpt voortdurend mensen aan die zich soms met levensgevaar verzetten tegen de weerbarstige werkelijkheid en zo verandert die werkelijkheid stap voor stap in de richting van de droom.

Ik wil graag eindigen met een verhaal dat zich werkelijk heeft afgespeeld in de Tweede Wereldoorlog. Prof. De Graaf nam het op

in zijn boekje over wat wel genoemd wordt de ‘bergrede’ van Jezus. Het speelde zich af in een Duits concentratiekamp in een mannenbarak. Iedere avond kwam daar steeds dezelfde bewaker binnen en dan zocht hij steeds dezelfde man om hem af te ranselen. De andere gevangenen zagen dit avond aan avond in machteloze woede aan. Wat kon je er tegen beginnen? De machtsposities lagen immers vast. Een der gevangenen dacht echter niet in dit traditionele vriend-vijand schema. Op een avond stapt hij op de bewaker af en zegt: “Als u dan beslist iedere avond dezelfde onder ons moet afranselen, neemt u dan vanavond voor de variatie mij. Na enige aarzeling antwoordde de man: “Goed, ik zal vanavond jou nemen en niet die ander. En omdat je zo flink bent om jezelf aan te bieden, mag je zelf zeggen, hoeveel slagen ik je geven zal.” “Dat laat ik aan uw geweten over” , zei de gevangene. “Ik heb geen geweten”, zei de bewaker. Waarop de gevangene van zijn kant antwoordt: “Natuurlijk hebt u een geweten, anders had u mij allang afgeranseld”.

Na dit wonderlijke gesprek verliet de bewaker de barak. Hij verdween en... kwam niet meer terug.’

*****